

Marzena Czernicka*

 <https://orcid.org/0000-0002-2317-2169>

Rola prezydenta Bułgarii Rumena Radewa w kryzysach parlamentarnych w latach 2021–2025

Streszczenie

W latach 2021–2025 dochodziło w Bułgarii do trudności w zawiązaniu stabilnych koalicji oraz częstych rozwiązań parlamentu. Kraj ten funkcjonował w oparciu o rządy tymczasowe powoływane przez prezydenta Rumena Radewa. W analizowanym okresie widoczne były napięcia instytucjonalne na linii prezydent – parlament i prezydent – rząd, konflikty pomiędzy ugrupowaniami i ich liderami, jak też kryzysy w samych partiach politycznych. Celem artykułu była odpowiedź na pytanie badawcze dotyczące tego, jaką rolę odegrał prezydent Bułgarii Rumena Radew w kreowaniu, tworzeniu i rozwiązaniu ówczesnych kryzysów parlamentarnych. Jako podejście badawcze przyjęto studium przypadku (*case study*) dotyczące prezydentury Rumena Radewa. Wykorzystano również metodę analizy systemowej oraz metodę decyzyjną. Dokonano też analizy instytucjonalno-prawnej bułgarskiej konstytucji. Analiza kryzysów uzupełniona została wykazem przeprowadzonych wyborów parlamentarnych i ich rezultatów. Prezydent Radew odegrał istotną rolę w kształtowaniu i przebiegu ówczesnych kryzysów. W oparciu o ówczesne

* Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, e-mail: marzena.czernicka@isppan.waw.pl

przepisy z jednej strony odegrał w tym czasie rolę stabilizującą i arbitrażową, lecz z drugiej strony umniejszył znaczenie bułgarskiego parlamentu i wzmocnił tym samym swoją pozycję jako polityk. Jego działania, oprócz kreowania i wpływu na przebieg kryzysów, miały też znaczenie dla ich ciągłości.

Słowa kluczowe: Bułgaria, kryzys, parlament, prezydent, rząd tymczasowy

The Role of Bulgarian President Rumen Radev in the Parliamentary Crises in 2021–2025

Abstract

From 2021 to 2025, Bulgaria experienced difficulties in forming stable coalitions and frequent dissolutions of parliament. The country operated under caretaker governments appointed by President Rumen Radev. During the analyzed period, institutional tensions between the president and parliament, and the president and government, conflicts between political parties and their leaders, as well as crises within the political parties themselves, were evident. The aim of this article was to answer the research question concerning the role played by Bulgarian President Rumen Radev in creating, shaping, and resolving the parliamentary crises of that time. The research approach was a *case study* of Rumen Radev's presidency. Systems analysis and decision-making methods were also employed. An institutional and legal analysis of the Bulgarian constitution was also conducted. The crises analysis was supplemented by a list of parliamentary elections held and their outcomes. President Radev played a significant role in shaping and resolving the crises. Based on the regulations at the time, he played a stabilizing and arbitrating role during this time, but on the other hand, he diminished the importance of the Bulgarian parliament and thus strengthened his own position as a politician. His actions, in addition to creating and influencing the course of the crises, also had a significant impact on their continuity.

Keywords: Bulgaria, crisis, government, president, caretaker government

W państwie, w którym obowiązuje parlamentarny system rządów, parlament jest jedynym organem ustawodawczym i odgrywa kluczową rolę w utrzymaniu równowagi i stabilności politycznej. Jego sprawne funkcjonowanie przekłada się na skuteczne rządzenie czy też uchwalanie niezbędnych reform. W ostatnich kilku latach, tj. 2021–2025, Bułgarię charakteryzowała wyjątkowa niestabilność parlamentarna. W przeciągu zaledwie pięciu lat przeprowadzono tam kilkakrotnie przedterminowe wybory parlamentarne (tabela 1; Centralna Komisja Wyborcza)¹. Bułgarski kryzys rozpoczął się po wyborach w 2021 r., w wyniku których doszło do sporego rozdrobnienia na scenie politycznej. Z powodu rosnącego niezadowolenia społecznego z polityki prowadzonej przez Bojko Borisowa jego rząd podał się do dymisji. Od tej pory, czyli od połowy 2021 r. do początku 2025 r. (wybory: październik 2024 r.), Bułgaria przez prawie cały czas funkcjonowała w oparciu o rządy tymczasowe powoływane przez prezydenta Rumena Radewa. Dopiero właśnie po wyborach przeprowadzonych w październiku 2024 r. udało się w styczniu 2025 r. powołać rząd Rosena Żeljazkowa.

Trudno jednak jednoznacznie wyznaczyć zarówno cezurę początkową, jak i końcową ówczesnych kryzysów parlamentarnych, ponieważ Bułgaria od lat zmagają się z niestabilnością sceny politycznej, a zatem i z kruchością demokracji. Do analizy problemu kryzysów parlamentarnych i roli prezydenta w nich zostały wybrane lata 2021–2025, ponieważ okres ten charakteryzował się szczególnie niestabilnością.

Za Andrzejem Antoszewskim i Ryszardem Herbutem kryzysem określamy sytuację, w której możliwe jest zaobserwowanie zjawiska wyrażania na masową skalę niezadowolenia społecznego wynikającego z różnych źródeł (Antoszewski, Herbut, 2002: 197–199). W rezultacie wystąpienia stanu kryzysowego² nie jest możliwe kontynuowanie dotychczasowego kierunku polityki czy też stylu jej uprawiania. W kryzysie politycznym – według tych badaczy – upatrywać zatem należy potencjału do zmiany dotychczasowej sytuacji. W konsekwencji zerwania z dotychczasową koncepcją polityki określona opcja polityczna zostaje zmarginalizowana lub wręcz zlikwidowana. W związku z tym, że kryzys jest sytuacją trudną, powinno się go unikać, a jeśli już jest obecny, to powinien zostać szybko zażegnany. Jednym z rodzajów kryzysu politycznego jest kryzys parlamentarny, którego mianem przytoczeni badacze określają zjawisko utraty przez partię rządzącą (lub koalicję partii rządzących) wygodnej większości w parlamencie i fakt ten stawia

1 19 kwietnia 2026 r. odbyły się kolejne przedterminowe wybory do bułgarskiego parlamentu. Nie są one jednak przedmiotem analizy w tym artykule.

2 Trzeba pamiętać, że utrata większości parlamentarnej nie jest warunkiem koniecznym do zaistnienia kryzysu parlamentarnego. W niektórych krajach tworzy się koalicje mniejszościowe (mają one wsparcie ugrupowań pozostających poza składem rządu) i wówczas to kryzys parlamentarny będzie efektem cofnięcia poparcia dla rządu przez koalicję parlamentarną.

pod znakiem zapytania możliwość kontynuowania dotychczasowej polityki. Efektem kryzysu parlamentarnego – według Antoszewskiego i Herbuta – może być powstanie nowej większości parlamentarnej i sformowanie nowego gabinetu lub też przedterminowe rozwiązanie parlamentu przez głowę państwa i rozpisanie nowych wyborów.

W Bułgarii, w latach 2021-2025, dochodziło do trudności w zawiązaniu stabilnych koalicji, częstych rozwiązań parlamentu i w związku z tym Bułgaria funkcjonowała w oparciu o rządy tymczasowe powoływane przez prezydenta Radewa. W analizowanym okresie zaobserwować można było też napięcia instytucjonalne na linii prezydent – parlament i prezydent – rząd, konflikty pomiędzy samymi ugrupowaniami i ich liderami, jak również kryzysy w samych partiach politycznych. Artykuł ten nie skupia się jednak na analizie przyczyn zaistniałej sytuacji, lecz na zbadaniu roli głowy państwa w tym czasie.

Celem artykułu była odpowiedź na pytanie badawcze dotyczące tego, jaką rolę odegrał prezydent Rumen Radew w kreowaniu, tworzeniu i rozwiązaniu ówczesnych kryzysów parlamentarnych. Twierdzę, że prezydent Radew odegrał istotną rolę w ich kształtowaniu i przebiegu. W oparciu o ówczesne przepisy konstytucji Radew z jednej strony pełnił funkcję stabilizującą i arbitrażową w okresie kryzysów, lecz z drugiej strony umniejszył znaczenie bułgarskiego parlamentu (Zgromadzenie Narodowe) i wzmocnił też tym samym swoją pozycję jako polityk. Przeciwnie jego decyzjom ugrupowania polityczne doprowadziły do przyjęcia najobszerniejszej od 1991 r. nowelizacji konstytucji, która dotyczyła prac parlamentu i bezpośrednio pozycji i roli prezydenta w kryzysie parlamentarnym. Działania prezydenta, oprócz kreowania i wpływu na przebieg kryzysów, miały też znaczenie dla ich ciągłości.

Zastosowanym podejściem badawczym było studium przypadku (*case study*) dotyczące prezydentury Rumena Radewa. Wykorzystanie tego podejścia pozwoliło zarówno na dogłębne zrozumienie konkretnej osoby (prezydenta) w określonym środowisku, jak też w konkretnej sytuacji (kryzys parlamentarny) (Konecki, 2000: 126–143; Kożuch, Marzec, 2014: 32–44). Za wykorzystaniem studium przypadku do analizy osoby prezydenta przemawiało kilka przesłanek. Po pierwsze, cechą *case study* jest indywidualny charakter badanego zjawiska czy też osoby. Oznacza to, że metoda tego typu koncentruje się na analizie konkretnej osoby. Po drugie, cechą *case study* jest kontekstualność, która pozwala na zrozumienie wpływu różnych czynników na badane zjawisko lub osobę. Ponadto walorem studium przypadku, przemawiającym za wykorzystaniem tej metody przy analizie prezydentury Radewa, było holistyczne podejście. Mówiąc inaczej, przy analizie danego zjawiska bądź osoby uwzględniono jak najwięcej aspektów analizowanego przypadku. Studium przypadku uzupełnione zostało również wykorzystaniem metody analizy systemowej (Chodubski, 2008; Easton, 1965; Biernat 1978) oraz metody decyzyjnej (Chodubski, 2008). Szczególnie wykorzystanie metody decyzyjnej umożliwiło podjęcie

próby analizy bułgarskiej rzeczywistości politycznej pod kątem wpływu decyzji i różnych ośrodków na zmiany w systemie nimi wywoływane. Ponadto dokonano analizy instytucjonalno-prawnej (Chodubski, 2008) bułgarskiej konstytucji, zestawiając formalne kompetencje głowy państwa z ich faktycznym wykorzystaniem w czasach kryzysów. Analiza kryzysów uzupełniona została chronologicznym wykazem przeprowadzonych wyborów parlamentarnych i ich rezultatów.

Instytucja głowy państwa w Republice Bułgarii w rozumieniu właściwym dla zachodniej demokracji parlamentarnej nie ma zbyt długiej tradycji. Urząd prezydenta został wprowadzony do bułgarskiego porządku konstytucyjnego dopiero w 1991 r. w związku z wdrożeniem procesów transformacji ustrojowej. Nie oznacza to jednak, że Bułgarii obca była tradycja konstytucyjnej głowy państwa. Za początek nowoczesnej państwowości bułgarskiej uznaje się rok 1878 i powstanie Księstwa Bułgarii (Wasilewski, 1988: 174–200; Nieścior, 2023: 271–284). W 1879 r. powołano do życia konstytucję tyrnowską. Przyjętym tam rozwiązaniem ustrojowym była monarchia konstytucyjna z księciem na czele sprawującym funkcję głowy państwa. Z biegiem czasu (od 1908 r.) władza została skumulowana w rękach cara, a konstytucję kilkakrotnie modyfikowano. Od 1908 r. Bułgaria funkcjonowała bowiem jako Carstwo Bułgarii (Wasilewski, 1988: 224–225; Pioskowik, 1993). Car sprawował władzę do 1945 r., choć w latach 1943–1945 władzę w imieniu małoletniego wówczas cara pełniła Rada Regencyjna. Konstytucja tyrnowska obowiązywała do 1947 r. W tym samym roku powołano do życia konstytucję Bułgarskiej Republiki Ludowej (Baeva, 2002: 38–123; Gościński 1966; Nieścior, 2023: 271–284). Przyjęto w niej radziecki model ustrojowy. Punkt ciężkości został przesunięty w kierunku organów kolegialnych, Zgromadzenie Narodowe było najwyższym organem władzy w państwie. Chociaż tak naprawdę w okresie komunistycznym za przywódcę państwa można uznać Todora Żiwkova, który w latach 1954–1989 pełnił funkcję I sekretarza, a następnie sekretarza generalnego KC BPK (4 marca 1954 – 10 listopada 1989). Ponadto od 1962 r. sprawował on urząd premiera (27 listopada 1962 – 9 lipca 1971) (Znepolski, Gruev i in., 2020: 219–251). Wraz z wprowadzeniem konstytucji w 1971 r. funkcję instytucji głowy państwa przejęła Rada Państwa, a *de facto* jej przewodniczący – Todor Żiwkow (7 lipca 1971 – 17 listopada 1989).

W wyniku transformacji ustrojowej Bułgaria wprowadziła klasyczny trójpodział władzy, ustanawiając instytucje charakterystyczne dla państw demokratycznych (Baeva, 2002: 272–276; Mikucka-Wójtowicz, 2015; Wasilewski, 1988; Górowska, 1992; Wojnicki, 2023: 82–96). Ustanowiono urząd prezydenta państwa w modelu parlamentarno-gabinetowym (Knopek, 2016: 183–186; Wojnicki, 2019a: 73–89).

W oparciu o bułgarską konstytucję przyjętą w 1991 r. prezydent posiada ograniczone kompetencje władcze (Karpińska, Karp, 2012; Szmulik, Żmigrodzki, 2005;

Pioskownik, 2005; Karp, Grzybowski, 2002; Jackowicz, 1992; Żmigrodzki, 1997; Wojnicki, 2019b: 141–163; Nieścior, 2023: 271–284). Jego podstawową rolą jest pełnienie funkcji reprezentacyjnej. Jest on również zwierzchnikiem sił zbrojnych. Prezydent w ramach swoich uprawnień na podstawie uchwały Zgromadzenia Narodowego zarządza wybory, określa datę przeprowadzenia ogólnokrajowego referendum, wygłasza orędzia do narodu i parlamentu. Ponadto zawiera umowy międzynarodowe, ogłasza ustawy, nadaje order i odznaczenia. Zajmuje się także kwestiami nadawania i przywracania obywatelstwa bułgarskiego, jak również wyraża zgodę na jego zrzeczenie się i pozbawienie, udziela azylu, stosuje prawo weta, prawo łaski, przyjmuje listy uwierzytelniające i odwołujące przedstawicieli zagranicznych w kraju (art. 92, 98, 100, 101 i 102 Konstytucji) (Karpińska, Karp, 2012).

W kontekście analizowanych kryzysów parlamentarnych zwrócić jednak należy szczególną uwagę na konstytucyjne uprawnienia prezydenta, związane z pełnieniem przez niego funkcji arbitra w sporach politycznych oraz możliwość powoływania gabinetów tymczasowych w razie braku większości parlamentarnej. Do momentu nowelizacji konstytucji w grudniu 2023 r.³ Bułgaria funkcjonowała prawie przez cały czas w oparciu o rządy tymczasowe⁴ powoływane przez prezydenta (Hristova, 2023: 374–380).

W swojej genezie instytucja rządu tymczasowego stanowi rozwiązanie kryzysu, a każdy kryzys powinien być stanem przejściowym. Status konstytucyjny gabinetu tymczasowego jest uregulowany w bułgarskiej konstytucji jako rozwiązanie, które nie pozostawi państwa bez rządu, inaczej mówiąc – bez władzy wykonawczej (Hristova, 2023: 374–380). Jednocześnie rozwiązanie to zagwarantuje proces wyborczy w celu przeprowadzenia uczciwych wyborów. Rząd tymczasowy w teorii prawa i praktyce politycznej stanowi ostateczność i jest stosowany, gdy wszelkie wysiłki i ustalona procedura zawiodą. Powinien on koncentrować swoją uwagę na problemach bieżącej polityki, zapewniając tzw. dobrą administrację, bez podejmowania inicjatyw o długofalowych konsekwencjach dla kraju. Jego funkcje są ograniczone, ponieważ otrzymuje on mandat nie od parlamentu, lecz od prezydenta. Przejęte przez niego uprawnienia są przydzielane przez prezydenta i w związku z tym ponosi on przed nim odpowiedzialność. Prowadzi też własną politykę, która cieszy się zaufaniem głowy państwa.

Zgodnie z przepisami konstytucji sprzed jej nowelizacji, w normalnym trybie po trzech nieudanych próbach sformowania rządu lub w przypadku rozwiązania

³ W grudniu 2023 r. dokonano najobszerniejszej od roku 1991 nowelizacji bułgarskiej konstytucji, która znacznie ograniczyła kompetencje głowy państwa, szczególnie w kontekście ewentualnych kryzysów.

⁴ W historii Bułgarii po 1990 r. funkcjonowało już kilka rządów tymczasowych. Były to rządy Renety Indżowej (październik 1994–styczeń 1995), Stefana Sofjańskiego (luty–maj 1997), Marina Rajkowa (marzec–maj 2013), Georgiego Bliznaszkiego (sierpień–listopad 2017) i Ognjana Gerdżijkowa (styczeń–maj 2017).

parlamentu rola prezydenta stawała się kluczowa. Można nawet powiedzieć, że „Bułgaria przekształcała się z kraju z rządem parlamentarnym w kraj z rządem prezydenckim” (Hristova, 2023: 375–376).

W normalnym trybie prezydent w porozumieniu z klubami parlamentarnymi powierzał kandydatowi na premiera wybranemu spośród największego liczebnie klubu w parlamencie misję utworzenia rządu (podania składu Rady Ministrów) (Karpińska, Karp, 2012; Hristova, 2023: 374–380; Wojnicki, 2023: 82–96). Kandydat na premiera miał zaledwie 7 dni na utworzenie rządu. Jeśli ta próba uformowania rządu się nie udała, wówczas prezydent powierzał tę samą misję nowemu kandydatowi na premiera, pochodzącemu z drugiego największego liczebnie klubu. O ile nadal tworzenie rządu kończyło się niepowodzeniem, wówczas misja była kierowana do któregoś z mniejszych klubów parlamentarnych. Jeśli z sukcesem udało się sformować rząd, wtedy prezydent proponował Zgromadzeniu Narodowemu poddać pod głosowanie kandydata na premiera i jego gabinet. Jeżeli natomiast misja utworzenia rządu nie powiodła się żadnemu z klubów parlamentarnych, wówczas to, zgodnie z ust. 5 art. 99 Konstytucji, prezydent powoływał rząd tymczasowy, jednocześnie rozwiązując parlament oraz zarządzając nowe wybory w terminie 2 miesięcy po wygaśnięciu uprawnień poprzedniego parlamentu⁵. Sformowany przez prezydenta gabinet tymczasowy musiał sprawować władzę do czasu uformowania się nowej większości parlamentarnej po nowych wyborach (art. 99 Konstytucji). Zgodnie z art. 64 ust. 3 Konstytucji wybory do nowego Zgromadzenia Narodowego przeprowadzało się nie później niż w ciągu 2 miesięcy po wygaśnięciu uprawnień poprzedniego Zgromadzenia Narodowego. Ponadto wydawane przez głowę państwa dekrety, dotyczące powoływania rządu tymczasowego, zlecenia konsultacji w celu utworzenia rządu, wybór na stanowisko premiera czy też rozwiązania parlamentu nie podlegały kontrasygnacie i były wyłączną prerogatywą prezydenta. W związku z tym głowa państwa nie była zobligowana do konsultowania swoich wyborów z jakimkolwiek ośrodkiem władzy. W skład gabinetów tymczasowych mogły więc wchodzić osoby z kręgów politycznie bliskich głowie państwa.

Kryzysy w bułgarskim parlamencie przypadły na lata prezydentury sprawowanej przez Rumena Radewa (Rumen Radew; Bylgarski Voennovyzhdushni Sili). Radew jest doświadczonym bułgarskim wojskowym, absolwentem bułgarskich i amerykańskich szkół wojskowych⁶. Przez lata zajmował kierownicze stanowiska w bazach

⁵ Zgodnie z konstytucją, jeśli pozostało mniej niż 3 miesiące do końca kadencji prezydenta, prezydent nie może skrócić kadencji parlamentu. Jeśli w terminie 3 miesięcy parlament nie zdoła powołać rządu, wówczas to prezydent również powołuje rząd tymczasowy (art. 99, ust. 7 Konstytucji).

⁶ Radew ukończył m.in. Akademię Obrony Narodowej im. Georgiego Rakowskiego w Sofii oraz Szkołę Oficerów Eskadry Sił Powietrznych Stanów Zjednoczonych w bazie lotniczej Maxwell.

lotniczych w Rawnec i Graf Ignatiewo. W latach 2009–2014 był zastępcą dowódcy Bułgarskich Sił Powietrznych, a w następnych latach dowódcą tego rodzaju sił zbrojnych. W 2016 r. zrezygnował ze stanowiska, otwarcie krytykując projekt ówczesnego rządu w sprawie dopuszczenia lotnictwa państw sojuszniczych do ochrony bułgarskiej przestrzeni powietrznej. Karierę polityczną rozpoczął po rezygnacji ze stanowiska dowódcy sił powietrznych, startując w wyborach prezydenckich w 2016 r. Radew wystartował w nich jako kandydat niezależny, choć wspierany przez socjalistów z Bułgarskiej Partii Socjalistycznej (BSP). Wygrał wybory prezydenckie⁷ w drugiej turze, pokonując Ceckę Caczewą – kandydatkę partii Obywatele na rzecz Europejskiego Rozwoju Bułgarii (GERB). Wraz z nim na urząd wiceprezydenta została wybrana Ilijana Jotowa z partii BSP. Rumen Radew objął urząd w styczniu 2017 r. W 2021 r. uzyskał reelekcję. Jego druga kadencja powinna zakończyć się w styczniu 2027 r. Radew w styczniu 2026 r. zrezygnował jednak z obejmowanego urzędu, a nowym prezydentem Bułgarii została dotychczasowa wiceprezydent Ilijana Jotowa (Sekularec, Mcallister i in., 2026).

Radew jest politykiem, którego trudno jednoznacznie zdefiniować, ponieważ jego poglądy często były i nadal są ze sobą sprzeczne. Balansuje on pomiędzy oczekiwaniami, tj. proeuropejskimi, reformistycznymi czy też prorosyjskimi poglądami. Z pewnością jest to polityk, który mocno uczestniczył i uczestniczy nadal w debacie publicznej. W kampanii wyborczej posługiwał się hasłami „asertywności” w polityce zagranicznej i postulował poprawę stosunków z Rosją, co jest tradycyjnym postulatem socjalistów. Ostatnie kilka lat dało Radewowi możliwość pośredniego sprawowania władzy poprzez powoływanie rządów tymczasowych oraz aktywne uczestnictwo w debacie publicznej. Radew kojarzył się jako polityk pozostający w ciągłym konflikcie z parlamentem i rządem. Szczególnie dużą antypatią darzyli i darzą siebie nadal Rumen Radew i Bojko Borisow, wielokrotny premier Bułgarii i lider największej partii rządzącej GERB. Otwarty konflikt pomiędzy Radewem a Borisowem zaczął być publicznie widoczny w 2020 r., kiedy to doszło do masowych protestów ulicznych przeciwko polityce Borisowa. Prezydent otwarcie wówczas popierał protestujących, coraz częściej identyfikując się z nowo powstałymi partiami proreformatorskimi (np. Kontynuujemy Zmianę (PP)). Konflikt między prezydentem a Borisowem wzmogła również kontrola dokonana przez bułgarską prokuraturę w administracji Radewa i zatrzymanie jego współpracowników (Manołowa, 2020). Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że bułgarski wymiar sprawiedliwości jest bardzo upolityczniony, a kontrola została dokonana przez ówczesnego Prokuratora Generalnego – Iwana Geszewa, bliskiego współpracownika Borisowa.

Warto w tym miejscu zauważyć, że partia GERB jest od 2009 r. stale obecna w bułgarskim parlamencie, a sam Borisow kilkakrotnie od tego czasu zasiadał

⁷ Przed Radewem urząd prezydenta sprawowali: Żelju Żelew (1990–1997), Petyr Stojanow (1997–2002), Georgi Pyrwanow (2002–2012) oraz Rosen Plewneljew (2012–2017).

w fotelu premiera. Trzeba też zauważyć, że w momencie narastających kryzysów Borisow – który jest stale krytykowany za swoje działania – stosował taktykę podawania rządów do dymisji. Kolejne upadki jego gabinetów nie oznaczały bynajmniej, że polityk ten usunął się w cień. Wręcz przeciwnie, jest on stale obecny w parlamencie. Można śmiało nawet powiedzieć, że właśnie sam Borisow jest jednym ze stałych elementów w tej bułgarskiej niestabilności politycznej (Ganev, 2018: 91–103; Domaradzki, 2024: 151–170; Domaradzki, 2020; Domaradzki, 2025b). Jest on obecny na scenie politycznej od 2009 r., odkąd jego partia wygrała wybory parlamentarne. Wcześniej był on merem Sofii, a jeszcze wcześniej osobistym ochroniarzem Todora Żiwkowa. Borisow jest też postacią kontrowersyjną, ponieważ często są podnoszone wobec niego różne zarzuty, które znacznie podgrzewają atmosferę sporu, jak również pogłębiają negatywny obraz polityków wśród bułgarskiego społeczeństwa. Borisowowi zarzuca się m.in. korupcję i niewłaściwe wydatkowanie unijnych pieniędzy czy też związki z przestępczością (Domaradzki, 2020), a także upolitycznienie wymiaru sprawiedliwości. Partia Borisowa ma stałe poparcie ok. 25% w parlamencie. Tak więc problem polega na tym, że żadne protesty uliczne *de facto* ani podawanie się rządów Borisowa do dymisji nie skutkowało i nie skutkuje żadną zmianą na scenie politycznej. Nawet pojawienie się w 2021 r. nowych ugrupowań politycznych, takich jak Jest Taki Naród (ITN) czy Kontynuujemy Zmianę (PP), nie wpłynęło znacząco na pozycję Borisowa.

W kwietniu 2021 r. odbyły się ostatnie od kilku lat przeprowadzone w normalnym trybie wybory parlamentarne, po których do parlamentu dostało się 6 partii politycznych, w tym dwie nowe (Jest Taki Naród – ITN i Wstań Bułgario! Mafia Precz – ISMV). Nie doszło jednak do porozumienia pomiędzy zwycięskimi partiami. W wyniku braku możliwości utworzenia większości parlamentarnej prezydent Radew, korzystając z uprawnień konstytucyjnych, powołał I rząd tymczasowy Stefana Janewa. W tym momencie doszło do serii wyborów przedterminowych (lipiec i listopad 2021 r.), pomiędzy którymi Bułgaria również funkcjonowała w oparciu o rząd Janewa (II rząd tymczasowy) (Stoyanov, Lyubenov, 2022; Spirova, 2022).

Stefan Janew, podobnie jak prezydent Radew, jest bułgarskim wojskowym, absolwentem uczelni wojskowych, politykiem. W czasach rządów tymczasowych sprawowanych przez Ognjana Gerdżikowa (2017 r.), powołanego na urząd premiera za czasów Radewa, był on ministrem obrony (Stefan Janew; President.bg, 2021). Następnie został sekretarzem do spraw bezpieczeństwa i obrony w administracji Radewa. Po wyborach przeprowadzonych w listopadzie 2021 r. i po zatwierdzeniu rządu Kirila Petkova Janew ponownie pełnił funkcję ministra obrony, tym razem w gabinecie Petkova. Jego urzędowanie zbiegło się w czasie z początkiem rosyjskiej inwazji na Ukrainę w 2022 r. Po kilku miesiącach zakończył swoje urzędowanie, gdy odmówił uznania rosyjskiej agresji na Ukrainę za wojnę i opowiedział się za zachowaniem przez Bułgarię neutralności wobec wojny (Kobeszko, 2022).

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że wydarzenia polityczne roku 2021 (Spirova, 2022) są poddawane różnym analizom m.in. ze względu na wyjątkową wówczas postawę opozycyjnych partii proreformatorskich (np. PP), które zdaniem niektórych badaczy zatrzymały regres demokracji w Bułgarii (Gherghina, Bankov, 2023: 1582–1603). Za głównego sprawcę odwrotu Bułgarii od postaw demokratycznych uznawany jest wspomniany Bojko Borisow. Wyjątkowość tamtego okresu w historii bułgarskiego parlamentaryzmu miała według badaczy Sergiu Gherghina oraz Petara Bankova polegać m.in. na postawie partii proreformatorskich. Otóż według nich partie takie jak Kontynuujemy Zmianę (PP), Bułgarska Partia Socjalistyczna (BSP), Jest Taki Naród (ITN) oraz Demokratyczna Bułgaria (DB) nieformalnie porozumiały się w sprawie odizolowania Bojko Borisowa i niewchodzenia w koalicję ani z GERB, ani z Ruchem na Rzecz Praw i Swobód (DPS). W ten sposób po wyborach przeprowadzonych w listopadzie 2021 r. pierwszy raz od 13 lat powstał rząd bez udziału GERB (koalicję zawiązały wspomniane cztery partie). Wspomniani badacze przypisują również prezydentowi Radewowi pewien wkład w zahamowanie regresu demokracji w tamtym czasie. Po pierwsze z uwagi na to, że wspierał on działania partii opozycyjnych, a po drugie, dlatego że powołane przez niego w 2021 r. rządy tymczasowe przeforsowały gruntowną reformę kadrową w ministerstwach spraw wewnętrznych i obrony oraz zreformowały służby wywiadowcze (Svobodnaevropa.bg, 2021). Nie ulega też wątpliwości, że Radew w pewnym sensie korzystał też na niestabilnej sytuacji w parlamencie, stając się coraz bardziej poważnym i wpływowym graczem na arenie politycznej.

Gdy 24 lutego 2022 r. rozpoczęła się rosyjska agresja na Ukrainę, w Bułgarii władzę sprawowała koalicja utworzona przez partie Kontynuujemy Zmianę-Demokratyczna Bułgaria, Jest Taki Naród i Bułgarską Partię Socjalistyczną (PP-DB, ITN i BSP), a premierem był Kirił Petkow (PP). Partia GERB była wówczas w opozycji, nie wchodząc do rządu pierwszy raz od 13 lat. Zarówno premier Petkow, jak i drugi lider nowo powstałej partii Asen Wasilew byli ministrami w I rządzie tymczasowym Stefana Janewa. Obydwaj politycy zrezygnowali z formowania II rządu przejściowego Janewa, po tym jak wspólnie ogłosili, że zakładają nową partię polityczną właśnie pod nazwą Kontynuujemy Zmianę. Ta zawiązana po wyborach listopadowych czteropartyjna koalicja składała się z ugrupowań mocno poróżnionych ideowo. Tym, co miało scalić koalicję, było właśnie dążenie do odzyskania państwa z rąk byłego premiera Borisowa, walka z korupcją oraz reforma sprawiedliwości.

Wydanie wspólnej deklaracji (Kostadinova, 2022), jednomyślnie potępiającej rosyjską agresję było problematyczne w przypadku Bułgarii ze względu na silnie prorosyjskie nastawienie niektórych ugrupowań politycznych, szczególnie partii Odrodzenie, z którą prezydent Radew sympatyzował. Osiągnięcie wspólnego stanowiska było niemożliwe, ponieważ projekt deklaracji spotkał się z krytyką socjalistów i poparciem polityków z partii Odrodzenie, zwłaszcza w kwestii nałożenia międzynarodowych sankcji na Rosję. W ostatecznej wersji punkt ten został

przyjęty, choć socjaliści nalegali, aby każdy punkt deklaracji był głosowany oddzielnie, tak aby nie mogli głosować „za” tym, który zawierał sankcje. Ostatecznie została ona przyjęta 191 głosami za (PP, GERB, DPS, ITN i DB), 14 głosami przeciw (BSP i Odrodzenie) i 20 wstrzymującymi się (BSP i PP).

Swoje zdanie na temat rosyjskiej agresji wyraził również prezydent Radew, który był bardzo ostrożny w stosunku do rosyjskiego ataku na początku wojny. Ostatecznie poparł on deklarację parlamentu potępiającą rosyjską agresję, ale rok wcześniej, w trakcie kampanii wyborczej, nie był już tak skłonny do krytykowania Rosji. Prezydent od początku wojny otwarcie balansował na granicy neutralności. Wyrażał niechęć do wysyłania broni do Kijowa i sprzeciwiał się przystąpieniu Ukrainy do NATO. Ostatecznie, jako głowa państwa, Rumen Radew poparł oficjalne stanowisko parlamentu i wyraził swoją opinię na temat agresji i pomocy dla Ukrainy na forum międzynarodowym, podpisując list prezydentów⁸ państw Europy Środkowej w sprawie przyspieszenia procesu ubiegania się Ukrainy o członkostwo w UE (President.pl 2022).

Prezydent Radew wielokrotnie podkreślał różnice pomiędzy nim a rządem Petkowa w prowadzeniu np. polityki zagranicznej czy też energetycznej. Otwarcie krytykował rząd za zbyt dużą hojność względem Ukrainy, jak również za przyspieszanie procesu negocjacji akcesyjnych pomiędzy Macedonią a UE (Damceska, 2022). Gabinet Petkowa podjął także duże wysiłki na rzecz dywersyfikacji źródeł energii i powolnego odcinania Bułgarii od rosyjskiego gazu (Gospodarkamorska.pl, 2022), czym naraził się na ostrą krytykę ze strony zarówno prezydenta, jak również następcy Petkowa, premiera rządu tymczasowego Gyłyba Donewa.

Rząd Kirila Petkowa nie przetrwał długo, ponieważ po pół roku koalicję opuścił jeden z głównych jej członków – ITN i to spowodowało kolejne problemy, ponieważ rząd utracił większość w parlamencie (Tvn24.pl, 2022). Po kilku miesiącach po opuszczeniu koalicji przez partię ITN prezydent Radew ponownie skorzystał z uprawnień do powołania rządu tymczasowego. W wyniku jego decyzji w sierpniu 2022 r. powstał rząd tymczasowy Gyłyba Donewa (President.bg, 2022), byłego ministra w gabinetach przejściowych Stefana Janewa oraz sekretarza w kancelarii prezydenta Radewa. Funkcjonował on do momentu przeprowadzenia następnych przedterminowych wyborów parlamentarnych, tj. do października 2022 r. Upadek gabinetu Petkowa, a także powołanie przez prezydenta rządu tymczasowego Donewa spotkały się z falą krytyki społeczeństwa. Szczególnie protestowano przeciwko próbom, jakie Radew i Donew podejmowali w celu cofnięcia postanowień o dostawach rosyjskiego gazu (Todorov, 2023).

W październiku tego samego roku doszło do wyborów parlamentarnych, ale wynik wyborczy również nie stwarzał możliwości zawiązania stabilnej większości

⁸ List został podpisany przez prezydentów Litwy, Łotwy, Estonii, Polski, Czech, Słowacji, Słowenii i Bułgarii.

parlamentarnej (Bankov, 2023: 118–122). Oprócz partii na stałe już zasiadających w parlamencie, takich jak partia Borisowa GERB, w koalicji z SDS, partia mniejszości tureckiej Ruch na Rzecz Praw i Swobód (DPS) oraz partii socjalistów z BSP, nastąpił wzrost poparcia dla partii nacjonalistycznych i prorosyjskich. Do Zgromadzenia Narodowego dostała się partia Odrodzenie i nowa partia Powstań Bułgario utworzona kilka miesięcy przed wyborami przez Stefana Janewa (Centralna Komisja Wyborcza). W wyniku braku możliwości zawiązania koalicji Gylyb Donew ponownie stanął na czele rządu tymczasowego (II gabinet Donewa) (President.bg, 2023).

Na wiosnę 2023 r. ponownie doszło do przedterminowych wyborów parlamentarnych i w tym przypadku wynik wyborczy umożliwił sformowanie koalicji rządzącej, choć rząd utworzyły dwa przeciwstawne obozy (Stoyanov, Lyubenov, 2024). W obliczu permanentnego kryzysu dwa zupełnie przeciwstawne sobie obozy polityczne zawiązały koalicję (GERB-SDS i PP-DB). Antidotum na przeciężenie ówczesnego kryzysu parlamentarnego miał być rząd rotacyjny trwający 18 miesięcy (Domaradzki, 2023). Ten eksperyment miał umożliwić sprawowanie rządów zarówno pierwszej, jak i drugiej partii zwycięskiej. Pierwsze 9 miesięcy premierem miał być Nikołaj Denkow z koalicji partii PP-DB, a następne 9 miesięcy urząd ten miała pełnić Marija Gabriel z partii GERB. W tym czasie również doszło do serii protestów ulicznych, których uczestnicy zarzucali prezydentowi Radewowi opóźnianie prac administracyjnych nad przedstawionym składem rządu (Todorov, 2023). Eksperyment ten skończył się niepowodzeniem. Premierem był jedynie Nikołaj Denkow. Po upływie określonego czasu Denkow podał swój gabinet do dymisji, natomiast nie udało się sformować rządu Mariji Gabriel.

Trwający jedynie kilka miesięcy rząd Denkova zdołał jednak dokonać najobszerniejszej od 1991 r. nowelizacji bułgarskiej konstytucji, w której uwzględniono żądania protestujących dotyczące zwiększenia roli parlamentu, umniejszenia roli prezydenta w czasach kryzysu oraz gruntownych zmian we władzy sądowniczej.

W wyniku upadku rządu Denkova i niepowodzenia w sformułowaniu rządu Mariji Gabriel prezydent Radew w kwietniu 2024 r. powołał rząd tymczasowy Dymityra Gławczewa (Novinite.com, 2024a; Pieńkowski, 2024; Dymityr Gławczew). Był to pierwszy premier i pierwszy gabinet wyłoniony zgodnie z nowymi regułami obowiązującymi na podstawie nowelizacji konstytucji. Dymityr Gławczew przed objęciem funkcji premiera sprawował bowiem urząd przewodniczącego Izby Obrachunkowej. A zgodnie z nowelizacją prezydent może powołać premiera spośród wąskiej grupy kilku najważniejszych urzędników państwowych, w tym właśnie przewodniczącego lub wiceprzewodniczącego Izby Obrachunkowej. Ponowne wybory przedterminowe, zaplanowane na czerwiec 2024 r., wprowadziły do parlamentu kolejną skrajnie prawicową partię (Majestat) (Stoyanov, Lyubenov, 2025). Rozdrobnienie na scenie politycznej (7 partii w parlamencie) oraz brak konsensusu pomiędzy największymi ugrupowaniami również nie przyniosły rozstrzygnięcia

i powstał II rząd tymczasowy Dymityra Gławczewa. Polityk ten pełnił urząd do stycznia 2025 r., kiedy to na czele nowego gabinetu stanął Rosen Żeljazkow (GERB).

Zdawałoby się, że wybory parlamentarne przeprowadzone w październiku 2024 r. (Stoyanov, Lyubenov, 2025) mogłyby przełamać trwający od kilku lat impas polityczny, ponieważ w ich wyniku doszło do zawiązania koalicji. Premierem został Rosen Żeljazkow z partii GERB (Bortoletto, 2025). Jednak ponowne przeliczenie części głosów na wiosnę 2025 r. jeszcze bardziej osłabiło rządzącą koalicję i ukazało napiętą i niepewną sytuację polityczną (Domaradzki, 2025a). Koalicja rządząca zamiast 129 głosów zdobyła ostatecznie 121 na 240 miejsc w parlamencie. Ponowne przeliczenie głosów obnażyło strukturalne słabości bułgarskiego systemu politycznego oraz ujawniło nadużycia i nieprawidłowości na każdym etapie organizacji i realizacji procesu wyborczego.

Na bułgarskiego prezydenta można w analizowanym czasie spojrzeć dwojako. Z jednej strony odegrał on rolę stabilizującą i arbitrażową, przejmując kontrolę nad władzą wykonawczą w momencie zawirowań na scenie politycznej, a z drugiej strony, umniejszył znaczenie parlamentu, krytykując permanentnie rząd i parlament. W obliczu kryzysu punkt ciężkości z parlamentu, który powinien być w stanie zawiązać koalicję, przesunął się na prezydenta, który stał się głównym rozgrywającym na bułgarskiej scenie politycznej. W ten sposób Radew został czynnym politykiem, który oprócz funkcji typowo reprezentacyjnych rozdawał w tym czasie główne karty. Wzmocnił on tym samym swoją pozycję jako polityk. Powołując rządy tymczasowe, w skład których wchodziły osoby dobrze mu znane, tworzył „zaplecze prezydenckie” do forsowania swoich decyzji.

Na przykład, po upadku rządu Kirila Petkova wraz z Gylybem Donewem – premierem rządu tymczasowego, zabiegał o przywrócenie postanowień dotyczących dostaw rosyjskiego gazu do Bułgarii (Todorov, 2023). Warto również podkreślić, że Radew w czasach kryzysów parlamentarnych stosował praktykę wymiany składów osobowych w najważniejszych instytucjach i spółkach państwowych bez konieczności konsultowania tego typu decyzji z parlamentem. I tak po dymisji rządu Kirila Petkova i rozwiązaniu parlamentu prezydent wymienił skład osobowy najwyższego kierownictwa i zarządu koncernu gazowego Bulgargaz, zatrudniając w to miejsce swoich współpracowników. Odwołał także ze stanowisk wszystkich 28 wojewodów mianowanych przez poprzedni gabinet (Kobeszko, 2024a).

Okolicznością, która utrudniała wyłonienie po wyborach parlamentarnych stabilnej większości był brak w bułgarskiej konstytucji przepisów, które precyzyjnie określałyby maksymalny czas, w którym powinien zostać powołany nowy rząd. W przepisach jest tylko informacja o konieczności przedstawienia składu nowego rządu w przeciągu 7 dni. Taka sytuacja powodowała, że przez kilka miesięcy toczyły

się negocjacje pomiędzy potencjalnymi koalicjantami. To dawało prezydentowi Radewowi możliwość pośredniego sprawowania władzy wykonawczej poprzez rząd tymczasowy. Bułgarski casus pokazuje tego typu sytuację w momencie upadku rządu Kirila Petkowa w sierpniu 2022 r. Od tego czasu przez 10 miesięcy do czerwca 2023 r. władzę sprawował rząd tymczasowy Gyłyba Donewa (Kobeszko, 2024a).

Próba wyjścia z kryzysu była nowelizacja ustawy zasadniczej z grudnia 2023 r. (DV, nr 106 z 22 grudnia 2023) (Konstytucja na Republika Byłgarija). Była to najobszerniejsza nowelizacja konstytucji od 1991 r. Dokonano jej za czasów rządów Nikoły Denkowa z PP-DB. Intencją reformy konstytucyjnej było ukrócenie dominacji prezydenta w sytuacji niestabilnych rządów.

W odniesieniu do prac parlamentu oraz rozwiązania w postaci rządu tymczasowego zmieniono i uzupełniono art. 64 oraz ust. 5 art. 99 konstytucji (Konstytucja na Republika Byłgarija). Z ust. 5 art. 99 konstytucji został usunięty przepis mówiący o jednoczesnym rozwiązaniu parlamentu w momencie powoływania rządu tymczasowego. Zgodnie z nowelizacją po trzech nieudanych próbach wyłaniania rządu głowa państwa powołuje rząd tymczasowy i wskazuje kandydata na premiera po konsultacjach z klubami oraz wyznacza termin nowych wyborów, które muszą odbyć się w przeciągu dwóch miesięcy. Nie ma natomiast w nowych przepisach mowy o skróceniu kadencji parlamentu. W ten sposób zapewniona została ciągłość prac Zgromadzenia Narodowego. W związku z tymi zmianami dodano nowy ustęp nr 4 do art. 64, mówiący o tym, że „wraz z zaprzysiężeniem nowo wybranych członków parlamentu kończą się uprawnienia poprzedniego Zgromadzenia Narodowego”. Czyli mówiąc inaczej, mandaty poprzedniego parlamentu wygasają z chwilą zaprzysiężenia nowo wybranych członków Zgromadzenia Narodowego.

Ponadto uprawnienia urzędu prezydenckiego zostały uszczuplone w tym względzie, że głowa państwa może powierzyć funkcję premiera tymczasowego osobie z wąskiej grupy kilku najważniejszych urzędników państwowych, m.in. prezesa i wiceprezesa Bułgarskiego Banku Narodowego, przewodniczącego lub wiceprzewodniczącego Izby Obrachunkowej, Rzecznika Praw Obywatelskich lub jego zastępcy (ust. 5 art. 99 konstytucji).

Nowelizację konstytucji poparło łącznie 165 posłów z partii – PP-DB, GERB-SDS oraz DPS (Kobeszko, 2024b). Przeciwnych było 71 parlamentarzystów stronnictw opozycyjnych, tj. Odrodzenia, BSP i ITN. Również prezydent Radew sprzeciwiał się nowelizacji, ponieważ propozycje zmian bezpośrednio uderzały w jego kompetencje oraz dotychczas stosowaną praktykę polityczną. Ze względu jednak na przyjęcie tych zmian większością dwóch trzecich głosów Radew nie mógł skorzystać z prawa weta.

Bułgarski prezydent już dwukrotnie, bo w styczniu i listopadzie 2024 r., odwołał się do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o unieważnienie niektórych prawek do konstytucji, zatwierdzonych w grudniu 2023 r. (Novinite.com, 2024b;

Sofiaglobe.com, 2024). Po jego wniosku ze stycznia Trybunał pozostawił w mocy przepisy o ciągłości parlamentu odnośnie do powoływania rządów tymczasowych, zmienił jedynie niektóre przepisy związane z sądownictwem.

Reasumując, powyższa analiza potwierdza, że prezydent Radew spełnił ważną funkcję w kreowaniu i przebiegu ówczesnych kryzysów parlamentarnych. W oparciu o obowiązujące przepisy konstytucyjne Radew z jednej strony odegrał rolę stabilizującą i arbitrażową w okresie kryzysów, lecz z drugiej strony umniejszył znaczenie bułgarskiego parlamentu (Zgromadzenie Narodowe) i wzmocnił tym samym swoją pozycję jako polityka, nieustannie krytykując rząd i parlament. Jego działania oprócz kreowania i wpływu na przebieg sytuacji miały też znaczenie dla ciągłości tych kryzysów. Radew bowiem – o czym była mowa powyżej – wykorzystywał polityczny paraliż do pośredniego sprawowania władzy. Na przykład, w momencie upadku gabinetu Petkowa (sierpień 2022 r.) aż przez 10 miesięcy funkcjonował rząd tymczasowy Gyłyba Donewa, a wybory odbyły się dopiero w czerwcu 2023 r. Za takie działania Radew był też publicznie krytykowany. Tego rodzaju paraliż na scenie politycznej niewątpliwie destabilizował sytuację w państwie, rzutował na możliwość zarządzania państwem i wdrażania jakichkolwiek reform.

Ten okres w historii bułgarskiego parlamentaryzmu obnażył słabość demokracji w Bułgarii. Ukazał pewnego rodzaju nieścisłości w przepisach konstytucyjnych. Okres ten ożywił dyskusję na temat roli i znaczenia prezydenta oraz parlamentu w sytuacjach kryzysowych, jak również samej instytucji rządu tymczasowego. Ożywił również debatę na temat partii politycznych i roli, jaką mogą one odgrywać w tych trudnych sytuacjach. Na bułgarskiej scenie politycznej stale obserwuje się antagonizmy i niechęć do kompromisu pomiędzy zwycięskimi ugrupowaniami. Przeważa wzajemne zwalczanie się i walka o własny interes.

Próbą wyjścia z impasu była nowelizacja konstytucji. Powołanie zgodnie z przyjętą nowelizacją Dymityra Gławczewa na urząd premiera pozbawiło prezydenta narzędzia w postaci mianowania na to stanowisko osoby z jego najbliższego otoczenia. Praktykę powoływania rządów tymczasowych wstrzymał na krótko wybrany w styczniu 2025 r. rząd Rosena Żeljazkowa. Zdawałoby się, że trwający od kilku lat impas polityczny został choćby chwilowo przełamany, właśnie dzięki utworzeniu koalicji i powołaniu rządu Żeljazkowa. Koalicja ta była jednak bardzo krucha i rząd nie przetrwał nawet roku. W grudniu 2025 r. Żeljazkow podał swój gabinet do dymisji (Peeva, 2025). Niedługo po tym fakcie również Radew (styczeń 2026 r.) zrezygnował z pełnienia funkcji prezydenta, deklarując założenie nowej partii politycznej i udział w kolejnych przedterminowych wyborach parlamentarnych (Sekularec, Mcallister i in., 2026).

Z początkiem 2026 r. zaczyna się nowy rozdział w historii bułgarskiej prezydentury. Obowiązki głowy państwa przejęła kobieta, Ilijana Jotowa, dotychczasowa wiceprezydent. Będzie ona mierzyła się z jednej strony z doświadczeniem i dokonaniem swojego poprzednika, z drugiej zaś będzie mogła zaproponować nowe czy też odmienne ścieżki wychodzenia z sytuacji kryzysowych. Jaką pozycję na scenie politycznej obejmie w najbliższej przyszłości Rumen Radew, czas pokaże.

Tabela 1. Rządy i wybory parlamentarne w Bułgarii do Zgromadzenia Narodowego w latach 2021–2025

Data wyborów	Pełna kadencja/ Przedterminowe	Partie zwycięskie	Frekwencja wyborcza (%)
Styczeń 2017 r.	Początek urzędowania prezydenta Rumena Radewa		
Kwiecień 2021 r.	Pełna kadencja	W ZN 6 partii: GERB-SDS, ITN, BSP, DPS, DSB, ISMV	50,61
Maj 2021 r. – Wrzesień 2021 r.	Rząd tymczasowy Stefana Janewa		
Lipiec 2021 r.	Przedterminowe	W ZN 6 partii: ITN, GERB-SDS, BSP, DB, DPS, ISMV	42,19
Wrzesień 2021 r. – Grudzień 2021 r.	II Rząd tymczasowy Stefana Janewa		
Listopad 2021 r.	Przedterminowe	W ZN 7 partii: PP, GERB-SDS, DPS, BSP, ITN, DB, Odrodzenie. Koalicję rządzącą tworzą PP, BSP, ITN i DB. GERB w opozycji. Czerwiec 2022 r. ITN opuszcza koalicję – kolejny kryzys	34,84
Grudzień 2021 r. – Sierpień 2022 r.	Rząd Kirila Petkowa		
Sierpień 2022 r. – Luty 2023 r.	Rząd tymczasowy Gyłyba Donewa		
Październik 2022 r.	Przedterminowe	W ZN 7 partii: GERB-SDS, PP, DPS, Odrodzenie, BSP, DB, Powstań Bułgario	39,41
Luty 2023 r. – Czerwiec 2023 r.	II Rząd tymczasowy Gyłyba Donewa		

Kwiecień 2023 r.	Przedterminowe	W ZN 6 partii: GERB-SDS, PP-DB, Odrodzenie, DPS, BSP, ITN. Koalicję rządzącą tworzą GERB-SDS i PP-DB.	40,69
Czerwiec 2023 r. – Kwiecień 2024 r.	Rząd rotacyjny Nikołaja Denkowa i Mariji Gabriel (Powstaje tylko rząd Nikołaja Denkowa)		
Kwiecień 2024 r. – Sierpień 2024 r.	Rząd tymczasowy Dymityra Gławczewa		
Czerwiec 2024 r.	Przedterminowe	W ZN 7 partii: GERB-SDS, DPS, PP-DB, Odrodzenie, BSP, ITN, Wielkość	34,41
Sierpień 2024 r. – Styczeń 2025 r.	II Rząd tymczasowy Dymityra Gławczewa		
Październik 2024 r. (głosy przeliczone ponownie na wiosnę 2025 r. – dodatkowo do ZN dostaje się partia Wielkość)	Przedterminowe	W ZN 9 partii: GERB-SDS, PP-DB, Odrodzenie, DPS NN, BSP, APS Dogan, ITN, Miecz, Wielkość. Koalicję rządzącą tworzą GERB-SDS, BSP, ITN przy wsparciu APS Dogan	37,62
Styczeń 2025 r. – Grudzień 2025 r.	Rosen Żeljazkow		

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z: Centralna Komisja Wyborcza w Bułgarii,
<http://www.cik.bg>

Bibliografia

- Antoszewski, A., Herbut, R. 2002. *Leksykon politologii*. Wrocław: Alta 2.
- Baeva, I. 2002. *Bylgarskite prehodi 1939–2010*. Sofia: Paradigma.
- Bankov, P., 2023. Parliamentary Election in Bulgaria, 2 October 2022. *Blue. Electoral Bulletin of the European Union* 3(1), s. 118–122, Groupe d'études géopolitiques, 2.03., https://geopolitique.eu/wp-content/uploads/2022/10/BLUE_3_en-1.pdf (dostęp: 26.02.2026). <https://doi.org/10.3917/e.blue.003.0118>

- Biernat, T. 1978. Nauki polityczne jako dziedzina nauk społecznych. W: J. Wielgosz (red.), *Podstawy nauk politycznych*. Kraków: Wydawnictwo COM SNP.
- Bortoletto, F. 2025. Bulgaria Has a Government Again (for now). It Is the Seventh in Four Years. *Eunews.it*, 16.01., <https://www.eunews.it/en/2025/01/16/bulgaria-has-a-government-again-for-now-it-is-the-seventh-in-four-years/> (dostęp: 6.11.2025).
- Bylgarski Voennovyzdushni Sili. Rumen Radew. Bylgarski Voennovyzdushni Sili, https://web.archive.org/web/20160312001551/http://af.armf.bg/bg/?page_id=180 (dostęp: 30.04.2026).
- Centralna Komisja Wyborcza w Bułgarii, <http://www.cik.bg> (dostęp: 6.11.2025).
- Centralna Komisja Wyborcza w Bułgarii, <https://www.cik.bg/bg/37> (dostęp: 28.10.2025).
- Chodubski, A.J. 2008. *Wstęp do badań politologicznych*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Czekalski, T. 2010. *Bułgaria*. Warszawa: Trio.
- Damceska, M. 2022. Conflict or just tension between Radew and Petkov – Dialogue with Northern Macedonia quarrels between President and Prime Minister. *Slobodenpecat.mk*, 2.02., <https://www.slobodenpecat.mk/en/konflikt-ili-samotenzija-megju-radew-i-petkov-dijalogot-so-severna-makedonija-gi-skarpresdatelot-i-premierot/> (dostęp: 27.11.2025).
- Domaradzki, S. 2020. Bułgaria: jak zawłaszczyć państwo i zyskać przychylność Brukseli? *Fundacja Batorego*, https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2020/10/Komentarz_Bulgaria.pdf (dostęp: 27.11.2025).
- Domaradzki, S. 2023. Bułgaria: rząd rotacyjny Denkow-Gabriel. *Komentarze IES* 865(113), 7.06., <https://ies.lublin.pl/komentarze/bulgaria-rzad-rotacyjny-denkow-gabriel/> (dostęp: 6.11.2025).
- Domaradzki, S. 2024. Pokojowa rewolucja w zawłaszczonej demokracji. Kryzys polityczny w Bułgarii w latach 2021–2023. *Studia Politologiczne* 73, s. 151–170. <https://doi.org/10.33896/SPolit.2024.73.9>
- Domaradzki, S. 2025a. Bułgaria: wyborcze fiasko i zmiany w składzie parlamentu. *Komentarze IES* 1314(54), 18.03., <https://ies.lublin.pl/komentarze/bulgaria-wyborcze-fiasko-i-zmiany-w-skladzie-parlamentu/> (dostęp: 9.11.2025).
- Domaradzki, S. 2025b. Polityka zagraniczna Bułgarii w czasach kryzysu politycznego 2021–2024. *Prace IES* 9, <https://ies.lublin.pl/prace/pr-2025-009/> (dostęp: 27.02.2026).
- Donew Gylyb. *Wikipedia.org*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Gy%C5%82yb_Donew (dostęp: 27.11.2025).
- Easton, D. 1965. *A Systems Analysis of Political Life*. New York: John Wiley & Sons.
- Ganev, V. 2018. Explaining Eastern Europe: „Soft Decisionism” in Bulgaria. *Journal of Democracy* 29(3), s. 91–103. <https://doi.org/10.1353/jod.2018.0047>

- Gherghinam, S., Bankov, P. 2023. Troublemakers and game changers: How political parties stopped democratic backsliding in Bulgaria. *Democratization* 30, s. 1582–1603. <https://doi.org/10.1080/13510347.2023.2250985>
- Gławczew Dymityr. *Wikipedia.org*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Dimityr_G%C5%82awczew (dostęp: 27.11.2025).
- Gospodarkamorska.pl 2022. Bułgaria z LNG ze Stanów. Pomoże Grecja. *Gospodarkamorska.pl*, 29.07., <https://www.gospodarkamorska.pl/bulgaria-z-lng-ze-stanow-pomoze-grecja-65638> (dostęp: 27.11.2025).
- Gościński, K. 1966. Z problematyki konstytucyjnej Bułgarii. O zasadzie zwierzchności Zgromadzenia Ludowego. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 28(2).
- Górowska, B. 1992. *Parlament Bułgarii*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Hristova, D. 2023. Constitutional Status of the Caretaker Government. *Journal De Jure* 14(2), s. 374–380, <https://journals.uni-vt.bg/dejure/eng/vol14/iss2/art20> (dostęp: 13.12.2025). <https://doi.org/10.54664/ECBZ7745>
- Jackowicz, J. 1992. *Bułgaria: od rządów komunistycznych do demokracji parlamentarnej: 1988–1991*. Warszawa: ISP PAN.
- Janew Stefan. *Wikipedia.org*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Stefan_Janew (dostęp: 27.11.2025).
- Karp, J., Grzybowski, M. 2002. *System konstytucyjny Bułgarii*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Karpińska, H. (tłum.), Karp, J. 2012. *Konstytucja Republiki Bułgarii*. Warszawa: Biblioteka Sejmowa.
- Knopek, J. 2016. Europejskie systemy rządów. W: J. Knopek, *Europejskie systemy polityczne*. Warszawa: Difin, s. 183–186.
- Kobeszko, Ł. 2022. Bułgaria wobec agresji na Ukrainę. *Analizy OSW*, 15.04., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-04-15/bulgaria-wobec-agresji-na-ukraine> (dostęp: 6.11.2025).
- Kobeszko, Ł. 2024a. Kraj rządów tymczasowych. Kryzys polityczny w Bułgarii i próby jego rozwiązania. *Analizy OSW*, 3.06., <https://osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-06-03/kraj-rzadow-tymczasowych-kryzys-polityczny-w-bulgarii-i-proby> (dostęp: 10.11.2025).
- Kobeszko, Ł. 2024b. Zmiany w konstytucji Bułgarii: droga do przełamania kryzysu politycznego. *Analizy OSW*, 5.01., <https://osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-01-05/zmiany-w-konstytucji-bulgarii-droga-do-przelamania-kryzysu> (dostęp: 11.11.2025).
- Konecki, K.T. 2000. *Studia z metodologii badań jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Konstitucija na Republika Bylgarija*, <https://justice.government.bg/home/normdoc/521957377> (dostęp: 15.10.2025).

- Kostadinova, S. 2022. NS osydi ruskata agresia sled sramni prepirni za sankcji sreshtu Moskva. *Mediapool.bg*, 24.02., <https://www.mediapool.bg/ns-osadi-ruskataagresiya-sled-sramni-prepirni-za-sanktsii-sreshtu-moskva-news332618.html> (dostęp: 6.11.2025).
- Kozuch, A., Marzec, I. 2014. Studium przypadku jako strategia badawcza w naukach społecznych. *Czasopismo Naukowe Akademii Wojsk Lądowych* 172(2), s. 32–44, <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-a40fe266-8356-4d6e-9b17-f9ffbb12fff4> (dostęp: 13.12.2025).
- Manołowa, E. 2020. Bułgaria: Prokuratura i urząd spraw wewnętrznych wkroczyły do kancelarii prezydenta. *Gazetaprawna.pl*, 9.01., <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1485741,bulgaria-prokuratura-i-urząd-spraw-wewnetrznych-wkroczyly-do-kancelarii-prezydenta.html> (dostęp: 25.03.2026).
- Mikucka-Wójtowicz, D. 2015. Republika Bułgarii po 1989 – system polityczny w okresie transformacji. „Reforma bez negocjacji”. W: E. Bujwid-Kurek, D. Mikucka-Wójtowicz, *Transformacja ustroju politycznego wybranych państw Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej*. Kraków: Libron.
- Nieścior, B. 2023. Ewolucja statusu prawnego i zasad wyboru na urząd prezydenta Republiki Bułgarii. *International Journal of New Economics and Social Sciences* 23(7), s. 271–284, <https://publisherspanel.com/api/files/view/2584171.pdf> (dostęp: 13.12.2025). <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.7913>
- Novinite.com, 2024a. Bulgaria's New PM Dimitar Glavchev Tasked with Forming Interim Government in 7 Days. *Novinite.com*, 30.03., <https://www.novinite.com/articles/225204/Bulgaria%27s+New+PM+Dimitar+Glavchev+Tasked+with+Forming+Interim+Government+in+7+Days> (dostęp: 6.11.2025).
- Novinite.com, 2024b. Radev vs. Revisions: Bulgarian President Challenges Constitutional. *Novinite.com*, 8.01., <https://www.novinite.com/articles/223423/Radev+vs.+Revisions%3A+Bulgarian+President+Challenges+Constitutional+Changes> (dostęp: 29.11.2025).
- Peeva, D. 2025. Sled protestite: ostavkata na pravitelstvoto e fakt, vyrvi se kym predsrochni izbori. *Dnevnik.bg*, 12.12., https://www.dnevnik.bg/bulgaria/2025/12/11/4863448_sled_nai-golemiia_protest_sreshtu_vlastta_parlamentut/ (dostęp: 27.02.2026).
- Pieńkowski, J. 2024. Niekończąca się opowieść – kolejne przedterminowe wybory parlamentarne w Bułgarii. *Pism.pl*, 3.06. <https://pism.pl/publikacje/niekonczaca-sie-opowiesc-kolejne-przedterminowe-wybory-parlamentarne-w-bulgarii> (dostęp: 6.11.2024).
- Pioskowiak, E. 1993. *Ewolucja sprawowania władzy w Bułgarii w latach 1918–1944*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Pioskowiak, E. 2005. Bułgaria. W: M. Barański (red.), *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej. Ustrój, organy władzy, partie polityczne*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

- President.bg, 2021. Stefan Janew. *President.bg*, 11.05., <https://www.president.bg/static1394/Stefan-Yanev-slujeben-ministar-predsedatel/> (dostęp: 6.05.2026).
- President.bg, 2022. Prezydentyt nasrochi parlamentarni isbori za 2 oktomvri 2022 g. i naznachi sluzhebno pravitelstvo. *President.bg*, 1.08., <https://www.president.bg/news6742/prezidentat-nasrochi-parlamentarni-izbori-za-2-oktomvri-2022-g-i-naznachi-sluzhebno-pravitelstvo.html> (dostęp: 6.11.2025).
- President.bg, 2023. Prezydentyt podpisa ukazi za razpuskane na Narodnoto Sybranie na 3 fevruari i za naznachavane na sluzhebno pravitelstvo. *President.bg*, 2.02., <https://www.president.bg/news7032/prezidentat-podpisa-ukazi-za-razpuskane-na-narodnoto-sabranie-na-3-fevruari-i-za-naznachavane-na-sluzhebno-pravitelstvo.html> (dostęp: 6.11.2025).
- President.pl, 2022. Support of Ukraine's Swift Candidacy to the EU. *President.pl*, 28.02., <https://www.president.pl/news/open-letter-by-presidents-in-support-of-ukraines-swift-candidacy-to-the-european-union,49584> (dostęp: 6.11.2025).
- Radew Rumen. *Wikipedia.org*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Rumen_Radew (dostęp: 16.11.2025).
- Sekularec, I., Mcallister, E., Nenov, S. 2026. Bulgarian President Radev Resigns amid Speculation He Will Form His Own Party. *Reuters.com*, 19.01., <https://www.reuters.com/world/europe/bulgarias-president-radev-resigns-2026-01-19/> (dostęp: 26.02.2026).
- Sofiaglobe.com, 2024. Bulgaria's President Mounts New Constitutional Court Challenge to 2023 Constitutional Amendments. *Sofiaglobe.com*, 20.11., <https://sofiaglobe.com/2024/11/20/bulgarias-president-mounts-new-constitutional-court-challenge-to-2023-constitutional-amendments/> (dostęp: 29.11.2025).
- Spirova, M. 2022. Bulgaria: Political Developments and Data in 2021. *European Journal of Political Research Political Data Yearbook* 61(1), s. 47–70, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/2047-8852.12373> (dostęp: 10.02.2026).
- Stoyanov, D., Lyubenov, M. 2022. Parliamentary Elections in Bulgaria, 11 July 2021. *Blue. Electoral Bulletin of the European Union* 2, s. 96–101, Groupe d'études géopolitiques, 03, <https://geopolitique.eu/en/articles/parliamentary-elections-in-bulgaria-11-july-2021/> (dostęp: 10.02.2026).
- Stoyanov, D., Lyubenov, M. 2024. Parliamentary Election in Bulgaria, 2 April 2023. *Blue. Electoral Bulletin of the European Union* 4, Groupe d'études géopolitiques, 06, <https://geopolitique.eu/en/articles/parliamentary-election-in-bulgaria-2-april-2023/> (dostęp: 26.02.2026).
- Stoyanov, D., Lyubenov, M. 2025. Parliamentary Elections in Bulgaria, 9 June and 27 October 2024. *Blue. Electoral Bulletin of the European Union* 5, Groupe d'études géopolitiques, 09, <https://geopolitique.eu/en/articles/parliamentary-elections-in-bulgaria-9-june-and-27-october-2024/> (dostęp: 26.02.2026).

- Svobodnaevropa.bg, 2021. Smiana na vyrha na razuznavaneto. Dosegashniat shef obvini „dylgata ryka na Kremyl”. *Svobodnaevropa.bg*, 16.06., <https://svobodnaevropa.bg/a/31311053.html> (dostęp: 5.11.2025).
- Szumlik, B., Żmigrodzki, M. 2005. System polityczny Bułgarii. W: W. Sokół, M. Żmigrodzki (red.), *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Lublin: UMCS.
- Todorov, S. 2023. Bulgarian President's 'Pro-Russia Stance' Sparks Protest. *Balkaninsight.com*, 30.05., <https://balkaninsight.com/2023/05/30/bulgarian-presidents-pro-russia-stance-sparks-protest/> (dostęp: 9.11.2025).
- Tvn24.pl, 2022. Upadł rząd Kirila Petkova, możliwe przedterminowe wybory w Bułgarii. *Tvn24.pl*, 23.06., <https://tvn24.pl/swiat/bulgaria-rzad-kirila-petkova-upadl-niewykluczone-przedterminowe-wybory-st5760839> (dostęp: 6.11.2025).
- Wasilewski, T. 1988. *Historia Bułgarii*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Wojnicki, J. 2019a. Transformacja systemowa w Bułgarii – opóźniona czy specyficzna? W: M. Czernicka, J. Wojnicki (red.), *110 lat relacji dyplomatycznych między Polską a Bułgarią*. Warszawa: ISP PAN, WNPiSM UW, s. 73–89.
- Wojnicki, J. 2019b. Wpływ sposobu wyboru prezydenta na jego pozycję ustrojową – doświadczenia wybranych państw europejskich. *Studia Politologiczne* 42, s. 141–163.
- Wojnicki, J. 2023. Problemy współczesnego parlamentaryzmu bułgarskiego – zagadnienia instytucjonalne i funkcjonalne. *Studia Politologiczne* 69, s. 82–96. <https://doi.org/10.33896/SPolit.2023.69.5>
- Znepolski, I., Gruev, M., Metodiev, M., Ivanov, M., Vatchkov, D., Elenkov, I. 2020. *Bulgaria under Communism*. Abingdon: Routledge. Taylor & Francis Group.
- Żmigrodzki, M. 1997. *Przeobrażenia polityczno-ustrojowe i Sąd Konstytucyjny w Bułgarii*. Lublin: UMCS.

Marzena Czernicka, adiunkt w Instytucie Studiów Politycznych PAN. Doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce. W swoich badaniach koncentruje się wokół bułgarskiej transformacji lat 80. i 90. XX w., kwestii społecznych i politycznych Bułgarii. Autorka artykułów na temat bułgarskich partii politycznych, specyfiki bułgarskiego przełomu oraz autorka monografii dotyczącej polityki bezpieczeństwa współczesnej Bułgarii.